

М. К. Аммосов уонна сир боппуруоһа

Биһиги дойдубутугар буола турар дьалхааннаах быһы-майгы норуот бэйэтин урукку историятын хат сөргүтөн үөрэтэрэ, онно тирэ-бирэн араас моһоллору туоруура, албастары таһаар-бакка кыһанара наадалаабын көрдөрдө. Биһиги республикабытыгар сир туһунан боппуруос тыын суолталаах, ордук чуолаан, буолаары турар приватизацияны болломтобо ылар буоллаха, Онон М. К. Аммосов курдук бу проблеманан анаан дьарыктаммыт дьон суруйууларын, толкуйдарын ааһар, үөрэтэр наадата тирээтэ. Маныаха Саха сирин тыатын хаһаайыстыбатын биллиги туруга сүүрбэһис сыллардаабы быһыга-майгыга үгүстүк маарынныыр, хатылаһар өрүттээбин ыйар булгуччулаах.

Өссө 1920 с. Сибревкомга Саха сиригэр губернской бас биллинини олохтуур наадалаабын туруорсан суруйуутугар М. К. Аммосов этэн турар: «...сахалар сүрүн дьарыктара... сүөһү инититэ... Олохтоох былаас хаһаайыстыбаннай үлэтин сүрүн туһаайытынан сүөһү

инититин саталлаахтык тэрийини буолуохтаах. Итиник үлэни тэрийин, өскөтүн, олохтоох салалта сөптөөх инициативалаах уонна бэйэтэ бас билинэр кыахтаах буоллабына эрэ кыаллыба».

Сүүрбэһис сыллар саҕаланыылары СЭП-ны, Саха автономиятын атаһар туруутун кытта сөп түбэспит. Очолорго хаһаайыстыба ыһыллыта, оччотообу РКП губком сыһа политика уонна, ордук чуолаан, сир боппуруоһа быһаарылла илгигэр эдэр республикага улахан утарсыылар үөскүүллэригэр тирээрдибит. М. К. Аммосов бэйэтэ эппитин курдук, өрө туруу «национальнай интеллигенция салалтатынан нэһилиэнньэ бөдөн маасса тын тардыбыта. «Бу хам ыйыллыбыт утарсыыны төлөрүтэр кыабы кини туоханлык иннинэ олохтоох уратылары кытары аахсы-

га, дьадагы уонна сэннэ ыалларга чөпчөтинлэри онорууга, нолуок систематын тупсарыыга, кыра хаһаайыстыбалары кооперациялааһынга, тыа хаһаайыстыбатыгар массыаналары элбэтинигэр, кини өттүттэн өйдөөх-төйдөөх уонна утумнаах көмө онорулуутугар көрөрө. Бу кини программаны олоххо киллэрийгэ биэр боччумнаах хардыы быһытынан М. К. Аммосов ССРС НА Саха сирин кэлимник үөрэтэр экспедицияны тэрийэр туһунан ыңгырыта буолбута. М. К. Аммосов эгэрэ: «Туох-ханлык иннинэ Саха сирэ бэйэтин биллэхтээх. Кини бэйэтин айылҕатын уонна дьонун, бэйэтин исторياتын, культураны биллэхтээх. Саҥа олобу тутар уонна кэнэбэскигэ бэлэмнэнэр туһунан, Саха сирэ бэйэтин уруккутун уонна биллигинин биллэхтээх, бэйэтин оноруулаах күүстэрин

сайыннарар суоллары булуохтаах... Экономическай, правовой уонна культурнай усулуобуйалары уларытыы, бу усулуобуйалары, кинилэр үөскээбит историялар сайдыларын уонна хайысхаларын билбэт буоллаха, сатанна суоҕа».

Сир боппуруоһун быһаарыыны М. К. Аммосов Алдан көмүһүн хостуур промышленность сайдытын кытта сибээстиир. Алданы кини Саха сирин экономика тын сайыннары модун төһүүтүнэн ааһара. 1927 с. «Биһиги суолбут» дьэн ытатыйтыгар суруйбута: «Саха сирин экономика тын проблематынан тыа хаһаайыстыбатын саггы сайыннары буолар... Буолбут сьезд ол иһин тыа хаһаайыстыбатын онорон таһаарытын элбэтин пурустарыгар ымпыктаан чымпыктаан тохтоото. Саха сирин тыатын хаһаайысты-

батын онорон таһаарытын чугастаабы соругунан ынах сүөһүнү инти уонна сирин оноруу бордууксуйатын атыыга дьоруун улаатыннарары, Саха сиригэр килиэп балансытын дефицитин суох оноруу, Алдан уонна Лена биринскэлэрэ аска-үөлгэ наадыйыларын хааччыйы, түүлээх хаһаайыстыбатын көдүүһүн улаатыннарары буолар».

Национальнай кыты сирдэргэ биэр сүрүн боппуруоһунан олохтоох кадрдары бэлэмнээһин буолар, ордук чуолаан онуоха национальнай интеллигенцияга Советскай былаас сыһана. Бу боппуруоска М. К. Аммосов интеллигенцияны кытта биригэ, кинини харыстаан, көмүскээн, тэнгэ үлэлээһини ыһпыта.

1920 сыллар ортолоругар тыа хаһаайыстыбатын боппуруоһугар биэр сүрүн түгэнинэн сирин туһаны, ула-

рыта тутуу — сир дьадагы уонна орто бааһынай туһатыгар түгэтин буолбута. Ити кэннэ кыраны нолуоктааһын, дьадагы уонна орто бааһынайга чэпчэтиллибит кредиттэри биэрин саҕаламмыта, кооперация араас көрүгэ тэриллитэ. Бу үлээбэ барытыгар 1925 с. Саха сирин Совнаркомун, оттон 1927 с. САССР КСК-тын председателинэн М. К. Аммосов кыттыыны ылбыта.

Түмүгэр, М. К. Аммосов Саха сирин тыа хаһаайыстыбатыгар сыһанын уонна сыаналааһын көрүүххэ сөп: сүрүн соругунан үлэ-инит күүс таһымын диригиник үөрэтин, олохтоох сир уратыларын учуоттааһын, кини уонна автономия дьаһалтатын араартааһын, олохтоохтор бэйэлэрин инициативаларын көтөбүү, орто бааһынай кытта үлэлээһин, тыа хаһаайыстыбатыгар интенсификация, рационализация уонна кооперация араас көрүгүн киллэрин, техника көмөтүнэн сайыннары буолар дьэн эппитэ.

А. НИКОЛАЕВ,
СГУ студена.